

TALABALARDA RAQAMLI TA'LIM MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Eshqurbonova Nafisa Bahodir qizi,

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Pedagogika mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

eshqurbonovanafisa@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarda raqamli ta'lim madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish masalalari yoritilgan. Raqamli ta'lim madaniyatining mazmuni, tuzilmasi va asosiy komponentlari tahlil qilinib, uni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, raqamli ta'lim madaniyati, raqamli kompetensiya, oliy ta'lim, axborot texnologiyalari, raqamli etika.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования и развития цифровой образовательной культуры у студентов высших учебных заведений. Анализируются сущность, структура и основные компоненты цифровой образовательной культуры, а также педагогические условия её эффективного развития.

Ключевые слова: цифровое образование, цифровая образовательная культура, цифровая компетенция, высшее образование, информационные технологии, цифровая этика.

Annotation. The article discusses the issues of forming and developing digital educational culture among university students. The essence, structure, and key components of digital educational culture are analyzed, along with pedagogical conditions for its effective development.

Keywords: digital education, digital educational culture, digital competence, higher education, information technology, digital ethics.

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamlashtirish sharoitida ta'lim tizimi tubdan o'zgarib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi oliy ta'lim jarayoniga yangi talablarni qo'yimoqda. Shu jihatdan, talabalarda raqamli ta'lim madaniyatini shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Raqamli ta'lim madaniyati nafaqat texnik bilim va ko'nikmalarni, balki axborot bilan ishlash, tanqidiy fikrlash, raqamli muhitda mas'uliyatli va axloqiy faoliyat yuritish qobiliyatlarini ham o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Raqamli ta'lim madaniyatini shakllantirish masalasi so'nggi yillarda pedagogika, axborot texnologiyalari va ta'lim menejmenti sohalarida keng o'rganilayotgan dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu tushuncha ko'plab xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan turlicha yondashuvlar asosida talqin etilgan.

Xorijiy adabiyotlarda raqamli ta'lim madaniyati ko'pincha "digital literacy", "digital competence" va "digital citizenship" tushunchalari bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. Jumladan, Yevropa Ittifoqining DigComp (Digital Competence Framework) modeli raqamli kompetensiyani besh asosiy yo'nalish: axborot savodxonligi, kommunikatsiya, kontent yaratish, xavfsizlik va muammolarni hal qilish orqali tavsiflaydi. Ushbu model

talabalarda raqamli ta'lim madaniyatini shakllantirishning metodologik asoslaridan biri sifatida keng qo'llaniladi.

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning faoliyatini samarali tashkil etishda konstruktivistik yondashuv muhim ahamiyat kasb etishi ta'kidlanadi. Xususan, tadqiqotchilar raqamli vositalar yordamida bilimni mustaqil egallash, hamkorlikda o'rganish va muammoli vaziyatlarni hal qilish imkoniyatlari kengayishini asoslab beradilar. Bu esa talabalarda tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mahalliy olimlar tomonidan ham raqamli ta'lim madaniyati va unga oid kompetensiyalarni rivojlantirish masalalari keng yoritilgan. Jumladan, M.X. Tillavoldieva o'z tadqiqotlarida raqamli savodxonlik va ijtimoiy rivojlanish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilib, raqamli ta'lim madaniyatining shakllanishi shaxsning ijtimoiy faolligi va axborot bilan ishlash madaniyatiga bevosita ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi.

Shuningdek, O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda raqamli ta'lim muhitini yaratish, pedagoglarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyasini oshirish va talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantirish muhim pedagogik shart-sharoitlar sifatida ko'rsatib o'tilgan.

Natijalar. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim madaniyati quyidagi asosiy komponentlar asosida shakllanadi:

- raqamli savodxonlik;
- axborot bilan ishlash ko'nikmalari;
- raqamli etikaga rioya qilish;
- axborot xavfsizligini ta'minlash;
- mustaqil va tanqidiy fikrlash.

Bundan tashqari, tadqiqotlarda raqamli ta'lim muhitining samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining raqamli kompetensiyasi, ta'lim texnologiyalaridan foydalanish darajasi hamda ta'lim jarayonini individuallashtirish imkoniyatlari bilan bog'liqligi qayd etilgan.

Ayrim ilmiy ishlarda esa raqamli ta'limning salbiy jihatlari ham ko'rsatib o'tiladi. Jumladan, noto'g'ri axborotlar oqimi, akademik halollik muammolari, internetga qaramlik va shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligining buzilishi kabi omillar talabalarning raqamli madaniyatini shakllantirish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Umuman olganda, tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar raqamli ta'lim madaniyatini rivojlantirish kompleks yondashuvni talab etishini ko'rsatadi. Ya'ni, bu jarayon nafaqat texnologik vositalardan foydalanish, balki pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillarni ham inobatga olishni taqozo etadi.

Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda talabalarda raqamli ta'lim madaniyatini rivojlantirishning aniq pedagogik mexanizmlari va ularning samaradorligini baholash

masalalari yetarli darajada yoritilmagan. Mazkur holat ushbu yo‘nalishda qo‘shimcha ilmiy izlanishlar olib borish zaruratini belgilab beradi.

Muhokama. Raqamli ta‘lim madaniyati — bu shaxsning raqamli muhitda samarali o‘qishi, axborotni izlash, tahlil qilish va undan ongli foydalanish qobiliyatidir. Ushbu tushuncha quyidagi asosiy komponentlarni qamrab oladi:

- raqamli savodxonlik;
- axborot bilan ishlash kompetensiyasi;
- raqamli etika va muloqot madaniyati;
- axborot xavfsizligi madaniyati;
- mustaqil va tanqidiy fikrlash.

Raqamli ta‘lim madaniyati talabaning raqamli muhitdagi umumiy madaniyati bo‘lib, u axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan maqsadli foydalanish, raqamli resurslarni to‘g‘ri tanlash va ulardan samarali foydalanish, shuningdek, akademik halollik va axborot xavfsizligi qoidalariga rioya etish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Talaba raqamli ta‘lim madaniyatiga ega bo‘lganda, u internet tarmog‘idagi axborotlarning ishonchliligini baholay oladi, ilmiy asoslanmagan ma‘lumotlardan ehtiyot bo‘ladi hamda mualliflik huquqi talablariga amal qiladi. Bu esa uning ta‘lim jarayonidagi faolligini oshirib, mustaqil ta‘lim olishga bo‘lgan ehtiyojini kuchaytiradi.

Ta‘lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish talabalarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirib, o‘quv jarayonining individuallashtirilishiga sharoit yaratadi. Elektron ta‘lim platformalari, onlayn kurslar va raqamli kutubxonalar orqali talaba o‘z bilim darajasini mustaqil ravishda oshirishi, o‘zlashtirish jarayonini nazorat qilishi va kamchiliklarini bartaraf etishi mumkin. Natijada talabaning o‘z-o‘zini boshqarish, vaqtni to‘g‘ri rejalashtirish va o‘z ta‘lim faoliyatiga mas‘uliyat bilan yondashish ko‘nikmalari shakllanadi, bu esa raqamli ta‘lim madaniyatining muhim belgilaridan biri hisoblanadi.

Talabalarda raqamli ta‘lim madaniyatini rivojlantirishda o‘qituvchining roli alohida ahamiyatga ega, chunki o‘qituvchi raqamli muhitda ta‘limni tashkil etuvchi va yo‘naltiruvchi asosiy shaxs hisoblanadi. O‘qituvchi zamonaviy raqamli vositalardan ongli va samarali foydalangan holda darslarni tashkil etsa, talabalarda ham ushbu texnologiyalarga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Shu bilan birga, o‘qituvchining axborot savodxonligi, raqamli etikaga rioya qilishi va ilmiy manbalardan to‘g‘ri foydalanishi talabalarga bevosita namuna bo‘lib xizmat qiladi.

Raqamli ta‘lim madaniyatini shakllantirish jarayonida axborot xavfsizligi va raqamli etikaga oid masalalar ham muhim o‘rin tutadi, chunki virtual muhitda shaxsiy ma‘lumotlarning himoyasizligi, noto‘g‘ri axborotlardan foydalanish va akademik halollikning buzilishi ta‘lim sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

Talabalarda raqamli ta‘lim madaniyatini rivojlantirish samaradorligi quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga bog‘liq:

- raqamli ta'lim muhitini yaratish;
- interaktiv va innovatsion o'qitish metodlaridan foydalanish;
- mustaqil ta'lim faoliyatini qo'llab-quvvatlash;
- axborot xavfsizligi va raqamli etika bo'yicha tizimli mashg'ulotlar tashkil etish;
- pedagog va talaba o'rtasida hamkorlikka asoslangan ta'lim jarayonini yo'lga qo'yish.

Raqamli kompetensiyalar talabalarning zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishini ta'minlaydi. Axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, raqamli vositalar orqali muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuvni rivojlantirish talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshiradi.

Shu sababli oliy ta'lim jarayonida raqamli loyihalar, onlayn platformalar va masofaviy ta'lim elementlaridan keng foydalanish muhim hisoblanadi.

Raqamli ta'lim madaniyati rivojlangan talabalarda:

- o'qishga bo'lgan motivatsiya oshadi;
- mustaqil bilim olish ko'nikmalari shakllanadi;
- axborot bilan ishlashda mas'uliyat kuchayadi;
- raqamli muhitda muloqot madaniyati rivojlanadi;
- kasbiy va shaxsiy rivojlanish uchun keng imkoniyatlar yaratiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, talabalarda raqamli ta'lim madaniyatini rivojlantirish zamonaviy oliy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Ushbu jarayon talabalarning nafaqat bilim va ko'nikmalarini, balki ularning shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois, raqamli ta'lim madaniyatini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. (2020). Raqamli O'zbekiston – 2030 strategiyasi. Toshkent.
2. UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO.
3. European Commission. DigComp (2017) 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
4. Tillavoldieva M.X. (2024) Raqamli savodxonlik va ijtimoiy rivojlanishdagi munosabatlar. FarDU, Ilmiy axborotnoma.
5. Abduqodirov, A. A. (2019). Ta'limda axborot texnologiyalari. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Anderson, T., Dron, J. (2011). Three generations of distance education pedagogy. International Review of Research in Open and Distance Learning.
7. Bates, T. (2019). Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning. Vancouver: Tony Bates Associates Ltd.